

ALBUM AMICORUM
SIPOS GÁBOR SZÜLETÉSÉNEK
HETVENEDIK
ÉVFORDULÓJÁRA

ALBUM AMICORUM

TANULMÁNYOK
SIPOS GÁBOR SZÜLETÉSÉNEK
HETVENEDIK
ÉVFORDULÓJÁRA

BOGDÁNDI ZSOLT
DÁNÉ VERONKA
LUPESCU MAKÓ MÁRIA
SZERKESZTÉSÉBEN

A KÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
**Album amicorum : Tanulmányok Sipos Gábor
születésének 70 : évfordulójára /** Bogdándi Zsolt,
Dáné Veronka, Lupescu Makó Mária (ed.). - Cluj-Napoca :
Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2021
ISBN 978-606-739-191-6

I. Bogdándi, Zsolt (ed.)
II. Dáné, Veronka (ed.)
III. Lupescu Makó, Mária (ed.)

М. Мусга'лов

A francia könyv arányának változása a magyar arisztokrácia könyvtáraiban a 18. században *

NEM PUSZTÁN ELMÉLETI KÉRDÉS, hogy mit értünk „francia könyv”-ön, amennyiben a francia szellemi áramlatok magyarországi hatását vizsgáljuk. Tekintve, hogy a latin nyelv Közép-Európában a 19. századig megőrizte szerepét a tudományos életben és a humán szakkönyvek kiadásában, illetve az olvasásban, figyelnünk kell a francia szerzők latinul megjelent műveire is.¹ A latin közvetítő hatással párhuzamosan figyelemmel kell lenni a francia művek német, illetve olasz fordításaira is, hiszen a magyar arisztokrácia, értelmiség és sok tekintetben a polgárság is, ha idegen nyelven

* MTA Könyvtár és Információs Központ. A kutatást az NKFIH OTKA K 132 770 számú pályázata támogatta.

1 • Általánosságban, összefoglalóan lásd *István Monok*: Les bibliothèques et la lecture dans le Bassin des Carpates 1526–1750. (Bibliothèque d’Études de l’Europe Centrale 4.) Paris 2011.; *István Monok*: La présence des auteurs français dans les lectures de la noblesse hongroise entre 1526 et 1671. Cahiers d’études hongroises 7. (1995) 38–50.; *István Monok*: Influences françaises dans les lectures hongroises 1660–1760. In: Est-Ouest: Transferts et réceptions dans le monde du livre en Europe (XVIIe–XXe siècles). Ed. Frédéric Barbier. (L’Europe en réseaux. Contributions à l’histoire de la culture écrite 1650–1918 – Vernetztes Europa. Beiträge zur Kulturgeschichte des Buchwesens 1650–1918. 2.) Leipzig 2005. 235–245.; *István Monok*: La présence du livre français dans les lectures en Hongrie (XVIème–XVIIIème siècles). Cahiers d’études hongroises 14. (2007/2008) Tome II. 297–305. A Magyar Királyságban lévő városok polgárságának francia szerzőktől származó műveiről (latinul, németül, nagyon elvétve franciául): *Viliam Čičaj*: Das französische Buch und der mitteleuropäische Leser in der Periode der Neuzeit. In: Est-Ouest i. m. 143–150.

olvasott, akkor ezt a két modern nyelvet használta a latin mellett, lényegében a 20. századig.² A latin nyelvű könyveket tekintve részben „francia hatás”-ként értelmezhetjük a nem francia szerzők párizsi és lyoni kiadásainak jelenlétét is,³ gondolva itt főként az ókori szövegtörzshöz, a korai keresztény, illetve középkori szerzőkre vagy éppen (Lyonból ez egy fontos hatás) az egyházi szövegekre. Ha tehát szellemi áramlatok befogadástörténetét akarnánk írni – ahogy a régibb magyar szakirodalomban találjuk: „A francia szellem Magyarországon”⁴ –, akkor az említett tényekből következő kétséggel is kellene számolnunk, és nem csupán a könyv kiadása és a magyar királyságbéli megjelenése közt. Abból a szempontból is, hogy a 16. vagy éppen a 17. századi latin nyelvű francia munkákat nem csupán kézbe vették a 18. és 19. század fordulóján, hanem ismerték is azokat. Latinul, mint az egyébként franciául jól tudó Batthyány Boldizsár,⁵ vagy a Párizst ugyancsak megjárt exjezsuita gróf, Pázmány Miklós.⁶ Az egyes szellemi áramlatok képviselőire – jellemzően főként morálfilozófiai vagy morálteológiai munkákra – hivatkoztak is a közbeszédben, illetve a politikai életben – tegyük hozzá rögtön, sokszor átvett idézetként, például 17. századi jeles írótól, mint amilyen Zrínyi Miklós vagy Bethlen Miklós, a magyarok számára feltétlen tekintélyek.⁷

2 • *István Monok*: Lecteurs et lectures en Hongrie: quelques aspects d’une histoire originale. Histoire et civilisation du livre. Revue internationale 1. (2005) 267–276.; *István Monok*: Les langues de la lecture dans la Hongrie moderne (1526–milieu XVIIIe siècle). Histoire et civilisation du livre. Revue internationale 4. (2008) 137–148.

3 • Vö. *István Monok*: Le livre parisien en Hongrie et en Europe centrale (XVe–XVIIe siècles). Histoire et civilisation du livre. Revue internationale 8. (2012) 251–267.

4 • Lásd például: *Sótér István*: Francia szellem a régi Magyarországon. Bp. 1943. A „francia szellem” tartalmi értelmezéséhez lásd *Eckhardt Sándor*: A francia szellem. (A Magyar Szemle könyvei 14.) Bp. 1938. Újabb kiadása: Bp. 2003.

5 • *István Monok*: Boldizsár (Balthasar) Batthyány, un homme de culture française. In: Travaux de symposium international Le livre, La Roumanie, L’Europe. Troisième édition, 20–24. septembre 2010. 300 ans après la intronisation de l’érudit roumain Dimitrie Cantemir en Moldavie I–IV. Réd. par Marian Nenescu, Iulia Macarie, Cornelia Radu. Bucarest 2011. I. 348–366.

6 • *István Monok*: Les livres de Miklós Pázmány. K výskumu zámockých, meštianskych a cirkevných knižníc. In: Európske cesty románskych kníh v 16.–18. storočí. Ed. Klára Komorová. (Opera Romanica 13.) Martin 2012. 191–201.

7 • Jacques August de Thou, Jean de Silhon nevét említtem itt sok lehetségesből. Zrínyi francia államelméleti gondolkodási ismereteiről lásd *Klaniczay Tibor*: Korszerű politikai gondolkodás és nemzetközi látókör Zrínyi műveiben. In: Irodalom és ideológia a 16–17. században. Szerk. Varjas Béla. (Memoria Saeculorum Hungariae 5.) Bp. 1987.

Az egyes francia szerzők magyar szellemi közegre, illetve egyes alkotókra gyakorolt hatásának is jelentős szakirodalma van,⁸ és ezeknek a munkáknak is, az egyes szerzőktől fennmaradt szövegemlékeken túlmenően, az egyik lehetséges forrásbázisát a korabeli könyvjegyzékek, illetve a máig kézbe vehető francia könyvek provenienciájának a vizsgálata⁹ jelentette. Mostani dolgozatomban a vizsgálandó források körét leszűkíttem a 18. századból fennmaradt magánkönyvtári katalógusokra, illetve könyvjegyzékekre.

Nem járok taposatlan úton. Az így leszűkített terület kutatási és interpretációs módszertanát Granasztói Olga már publikálta,¹⁰ és kiváló példát is nyújtott az elemzésre.¹¹ Magam arra törekszem, hogy a francia nyelvű könyvek arányainak tekintetében a 18. század folyamán kialakult helyzetet

337–400., és *Monok, I.*: La présence des auteurs i. m.; Bethlen Miklósról legújabbban: *Förköli Gábor*: A taláros francia és az erdélyi főúr: Jacques Auguste de Thou *Commentarii de vita suája* mint Bethlen Miklós *Önéletírásának* előképe. In: Epika. Fialat kutatók konferenciája. Tanulmánykötet. Szerk. Dobozy Nóra Emőke et al. (Arianna könyvek 3.) Bp. 2010. 23–36.

8 • Egy példa: *Ignác Kont*: Étude sur l'influence de la littérature française en Hongrie 1772–1896. Paris 1902. Vele kezdődően egy sor nevet említhetünk, akik életművet szántak a kérdésnek, Eckhardt Sándorral kezdve Sótér Istvánon, Sziklay Lászlón és Köpeczi Bélán át Penke Olgáig.

9 • Egy példa: *Eckhardt Sándor*: Az aradi közművelődési palota francia könyvei. Arad 1917. Vö. *Sándor Eckhardt*: De Sicambria à Sans Souci: histoire et légendes franco-hongroises. (Bibliothèque de la Revue d'histoire comparée 2.) Paris 1943. 265–281.

10 • *Olga Granasztói*: Diffusion du livre en français en Hongrie: bilan et perspectives des recherches sur les bibliothèques privées de l'aristocratie (1770–1810). Histoire et civilisation du livre. Revue internationale 10. (2014) 181–205.; ugyanez a szöveg: *Olga Granasztói*: Diffusion du livre en français en Hongrie: bilan et perspectives des recherches sur les bibliothèques privées de l'aristocratie (1770–1810). In: K výskumu zámockých i. m. 183–190.

11 • *Olga Granasztói*: Lecteurs hongrois de livres français. Diffusion et réception de la littérature française en Hongrie vers la fin du XVIIIe siècle. In: Est-Ouest: Transferts et réceptions i. m. 247–254.; *Granasztói Olga*: Francia könyvek magyar olvasói. A tiltott irodalom fogadtatása Magyarországon 1770–1810. (Res libraria 3.) Bp. 2009.; *Olga Granasztói*: Se divertir: les enseignements de la bibliothèque d'une femme aristocrate hongroise à la fin du XVIIIe siècle. In: Les bibliothèques et l'économie des connaissances – Bibliotheken und die Ökonomie des Wissens, 1450–1850. Colloque international – Internationale Tagung, 9–13 avril/April 2019 Sárospatak (Hongrie/Ungarn). Ed. Frédéric Barbier, István Monok, Andrea Seidler. (L'Europe en réseaux. Contributions à l'histoire de la culture écrite 1650–1918 – Vernetztes Europa. Beiträge zur Kulturgeschichte des Buchwesens 1650–1918. 8.) Bp. 2020. 302–313.

elhelyezzem a Magyar Királyság könyvtártörténete jelenségei közt, kiemelve néhány, nem átlagosnak mondható példát, amely példákat korlátozom a magyar arisztokrácia könyvtáira.¹²

Az első, viszonylag visszafogott változás párhuzamosan a francia nyelvnek a nemzetközi diplomáciai életben való térhódításával indult el. A 17. század második felében, a 18. század legelején megjelent a magyar királyságbeli arisztokrácia érdeklődése a francia nyelv iránt, nem függetlenül attól, hogy az osztrák, a bajor, illetve az észak-itáliai arisztokrata családok közül egyre többen házasodtak az itteni családokba. A spanyol örökösödési háborúval összhangban, az osztrák Habsburgokat támadó Magyar Királyság a Francia Királyságban – mondhatni természetes – támogatóra lelt, így még a II. Rákóczi Ferenc kancelláriáján, illetve diplomáciai testületében szerepet vállalók is építhették francia kapcsolataikat, tanulhatták a francia nyelvet. A köznemes Ráday Pál (1677–1733), II. Rákóczi Ferenc kancellárja például már megalapozta¹³ azt a változást, amelyet aztán fia, Ráday Gedeon (1713–1792) könyvtárának elemzésekor rögzíthetünk.¹⁴ A családjának grófi címet szerző kálvinista főúr Esterházy Imre (1711–1764) könyvtárának árverésekor

12 • Jóllehet hozhatnánk kifejezetten meglepő példákat a városi polgárság vagy éppen a protestáns lelkészi kar köréből is. A pozsonyi *Gesellschaft der Freunde der Wissenschaft* ifjú korában elhunyt, Rousseau-val barátságban álló tagja, Ignaz Sauttersheim (1738–1767) 150 tételes, hagyatéki összeírásban fennmaradt könyvjegyzékén jelentős részben francia nyelvű könyvek szerepelnek. Vö. *Szelestei Nagy László*: Tanulmányok a 17–18. századi magyarországi művelődésről. Bp. 2019. 100. A könyvjegyzéket lásd *Dóbék Ágnes*: Sauttersheim Ignác könyvei. In: *Könyvek magántulajdonban, 1770–1820*. Szerk. Dóbék Ágnes. (Reciti konferenciakötetek 6.) Bp. 2020. 203–216.; Péczeli József (1750–1792) könyvtára is különleges, noha nem meglepő, hiszen ő maga Voltaire-fordító is volt. Vö. *Olga Penke*: Le discours historico-philosophique français dans une bibliothèque hongroise du XVIIIe siècle. *Acta Romanica* 19. (1999) 52–74.; *Olga Penke*: Lectures et traductions hongroises de Montesquieu entre 1779 et 1789. *Revue française d'histoire du livre* 134. (2013) 130–131.; *Olga Penke*: La réception polémique de l'Essai sur les Moeurs en Hongrie au XVIIIe siècle. *Revue Voltaire* 5. (2005) 267–282.; *Olga Penke*: La fortune des oeuvres de Voltaire en Hongrie au XVIIIe siècle. *Cahiers d'études hongroises* 14. (2007–2008) 313–323.

13 • *Borvölgyi Györgyi*: Ráday Pál (1677–1733) könyvtára. (A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai – Bibliotheken im Karpatenbecken der frühen Neuzeit VII.) Bp.–Szeged 2004.

14 • *Berecz Ágnes*: A janzenizmus hatása Magyarországon Ráday Gedeon könyvtárának teológiai állománya tükrében. A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 10. (2002) 105–132.

1764-ben 33 művet vásároltatott,¹⁵ ennek 90%-a francia nyelvű szépirodalom (főként színházi darabok), politikaelmélet, illetve filozófia volt. Megjegyzendő, hogy – és ezt jellemzőnek látom a Magyar Királyság arisztokráciájára nézve – Jean-Jacques Rousseau *Du contrat social ou principe du droit politique* című munkáját együtt olvasták Jean de Silhon *Le ministre d'État, avec le véritable usage de la politique moderne*, igazából a 17. század első felében modern munkájával. Így olvasta együtt tehát már Esterházy Imre is, aki már családi hagyományként is tudhatott franciául: koronaőr volt, majd a Habsburg császári udvar szentpétervári nagykövete.¹⁶ Így neki munkanyelve volt a francia. Könyvtárának aukciós katalógusa¹⁷ egy modern, 18. századi politikaelméleti és jogi könyvtárat mutat, amelynek erőssége a történelem. Természetesnek mondható az ókori szerzők jelentős számú jelenléte is. Nyelvileg már csaknem felerészben francia, de a német és a latin munkák is jelentős súlyt képeznek.

Hasonló volt a helyzet a nyugat-magyarországi, vagyis a Bécs-közeli magyar arisztokrata udvarokban épített könyvtárakban. Ha a Batthyány család tagjai közül kiemelünk kettőt, jól jellemezhető ez az ízlésváltozás. Gróf Batthyány III. Ádám (1697–1782) alkancellár könyvei 1750 körüli összeírásának¹⁸ már a címe is francia nyelvű: „Catalogue des livres qui se trouvent dans l'armoire de Msr le comte Adam”. A 118 címet felsoroló kis jegyzék arról tanúskodik, hogy már az ókori szerzőket is franciául olvasta, ami egyáltalán nem általános, sőt meglepő, tekintve, hogy a korszak nemessége még meglehetősen biztosan tájékozódott a latin nyelvű szövegekben. Hasonlóképpen a Biblia-részek, vagy éppen az *Imitatio Christi*, vagyis napi vallásgyakorlat művei is megvoltak a grófnak franciául is. Ez mindenképpen napi nyelvhasználatra utaló jelenség. Ez a 188 könyv 80%-ban francia, a maradék német nyelvű. Magyar egyáltalán nem említették, és latin sem. Feltehető, hogy

15 • Berecz Ágnes: Ráday Gedeon aukciós könyvvásárlásai I. Az Esterházy-aukció. A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 8. (1999) 191–204.

16 • Olga Khavanova: Búcsú Szentpétervártól. Gróf Esterházy Miklós elhagyja az orosz fővárost. Aetas 31. (2016) 4. sz. 188–199.

17 • Bibliotheca exc. D. E. M. Nic. Com. Esterhazy Horis consuetis, pro auctione publicabitur Viennae Austriae D. 19 Febr. MDCCLXVI ... Gedruckt mit Jahnischen Schriften [Wien].

18 • Magyarországi magánkönyvtárak V. 1643–1750. S. a. r. Czeglédi László, Kruppa Tamás, Monok István. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 13/5.) Bp. 2010. (a továbbiakban: Adattár 13/5.) 152–155.

ez a bizonyos „armoire” a gróf napi tartózkodási helyén volt, és a kastély könyvtárában őrizték az egyéb nyelvű könyveket. A francia könyv arányai változásának megállapítására azonban gróf Batthyány Lajos nádor (1696–1765) könyvtárának 1743. évi katalógusa¹⁹ alkalmasabb. A katalógus felfedezőjének (Hursán Szabolcs) számításai szerint a könyvek nyelvi megoszlása : latin 39,1%, francia 38,3%, német 18,3%, olasz 2,4% és magyar 0,7%. Különösen feltűnő az, hogy a német nyelv használatát is megelőzi a francia, egy, még a 18. század közepe előtt összeírt könyvtárban. Ez az arány nagyjából hasonló, ha a teológiát, a történelmet, a földrajzot tekintjük. Természetesnek mondható,²⁰ hogy a jogi könyvek esetében 80% feletti a latin (az ország jogalkotásának a nyelve 1844-ig a latin volt). Fontos megállapítása a szerzőnek azonban az, hogy a politikaelméleti művek nyelvi megoszlásában a francia a legerősebb – 46,1% – tegyük rögtön hozzá, hogy ráadásul nem régi, 17. századi elméletekről van szó.

Csak néhány példa összehasonlításként. Gróf Balassa Pál (1721–1770) királyi főpohárnokmester 1739-ben összeírt könyvei közt (57 tétel) egyetlen francia cím sem szerepel, mindössze 3 német, egyetlen magyar, a többi latin; a magyar nemességre általánosan jellemző²¹ historikus (nem történetfilozófiai vagy politikaelméleti) irodalom, továbbá a Magyar Királyság jogi kézikönyvei, s mellette a vallásfelekezetének megfelelő néhány beszédgyűjtemény.

Egyetlen családon belül is jól követhetők a változások. Gróf Reviczky János Ferenc (?–1742) hagyatéki összeírásában Kassán²² 439 könyvet találunk. A gróf poliglott volt, de könyveinek többsége, több mint a fele latin nyelvű volt. A család következő generációjából került ki a jelentős udvari funkciókat betöltő, majd diplomataként szolgáló Reviczky Károly Imre

19 • *Hursán Szabolcs*: Batthyány Lajos nádor (1696–1765) katalógusa különös tekintettel a magyar vonatkozású és antik anyagra, valamint a Theologici szak anyagára. *Magyar Könyvszemle* 135. (2019) 2. sz. 138–172. A könyvtár történetének monografikus feldolgozása és a katalógus kiadása is tőle várható.

20 • Még akkor is, ha van olyan szakember, aki kételkedik ennek a latin tudásnak a hatékonyságában (főként a kis- és középnemesség körében): *István György Tóth*: How Many Hungarian Noblemen Could Read in the Eighteenth Century? CEU History Department Yearbook (Budapest) 1. (1993) 67–79.

21 • Összefoglalóan lásd *Monok István*: A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században. (Kulturális örökség) Bp. 2013.

22 • Adattár 13/5. 20–34.

(1736–1793), az ismert nyelvzseni, komoly diplomáciai és udvari karrierrel.²³ Az európai nyelvek mellett a héber, a török, az arab és a perzsa nyelveket használta, több szöveg latin fordítása neki köszönhető. Könyvtárát – amelynek katalógusát maga adta ki²⁴ –, benne jelentős keleti gyűjteményét 1790-ben Londonban eladta. A vevő, Lord Althorp örökösei a könyveket újra eladták John Rylandnak Manchesterbe. A könyvtárban már nem csupán francia és német, de angol nyelvű könyvek is jelen vannak, jelezve, hogy a 18. és a 19. század fordulóján, sporadikusan ugyan, de a magyar arisztokrácia figyelme már elérte Angliát. A francia könyvek aránya itt azért nem jelentős, mert a tulajdonos sok nyelvet használt, könyvtárát maga válogatta össze.

Esterházy József (1682–1748) cseklészi könyvtárát 1749-ben katalogizálták, a könyvek száma akkor 881 volt. Jól látszik a könyvanyagban, hogy a tulajdonos vásárolta, egygenerációs gyűjtemény. Nyelvilag heterogén: a könyvek többsége latin, de emellett számottevő a német nyelvű könyvek aránya, a francia nyelvűek meglepte már feltűnőnek mondható.²⁵ Ehhez képest a család másik, zólyomi ágából származó Esterházy János Nepomuk Kázmér (1774/74–1829) lajtakátai könyvtára – amelyet 1805-ben írtak össze²⁶ – már egy franciás alapműveltségű katonatiszt 740 kötetes modern gyűjteménye. A könyvek kétharmada a tulajdonos születése után jelent meg, az 1750 előtti kiadások száma csupán 21. A könyvtár nyelvi összetétele is figyelemre méltó: latin elvértve akad (néhány jogi munka, magyar történelem, illetve egy-egy

23 • Reviczky Károly Imre (1736–1793), aki diplomáciai pályája után – konstantinápolyi, varsói, berlini, majd badeni követe volt az uralkodónak – II. József nevelője, majd minisztere lett. Lásd *Ferenc Tóth*: Charles Émeric de Reviczky, diplomate, penseur militaire et bibliophile de l'époque des Lumières. In: *Expériences de la guerre et pratiques de la paix de l'Antiquité au XXe siècle*. Sous la dir. de Guy Saupin, Éric Schnakenbourg. Rennes 2013. 169–180.

24 • *Peiergus Deltophilus* (pseud. – *Károly Imre Sándor Reviczky*): Bibliotheca Graeca Et Latina, Complectens Autores fere omnes Graeciae et Latii veteris, quorum opera, vel fragmenta aetatem tulerunt, exceptis tantum asceticis, et theologis Patrum nuncupatorum scriptis, cum delectu editionum tam primariarum, principum, et rarissimarum, quam etiam optimarum, splendissimarum, atque nitidissimarum quas usui meo paravi Periergus Deltophilus. Berolini, Johann Friedrich Gottlieb Unger, 1784. (Editio altera cum emendationibus auctoris, Berolini, Unger, 1794).

25 • Adattár 13/5. 115–145.

26 • «Catalogue des livres de la Bibliothéque de Gattendorff, écrit 1805» Szegedi Tudománygyetem, Egyetemi Könyvtár Ms. 1826 (Esterházy LIV/2394).

antikauktor-kiadás), egy olasz, de egyetlen magyar nyelvű könyv sincsen az összeírtak közt. A könyvek kétharmada francia, a maradék német nyelvű.

Granasztói Olga egy 2019-ben rendezett konferencián, Sárospatakon bemutatta Csáky István (1741–1810) és felesége, Erdődy Júlia (?–1809) homonnai könyvtárát,²⁷ amely szerencsésen a mai napig fennmaradt, Aradon, a megyei könyvtárban őrzik.²⁸ Ezzel a könyvtárral eljutott odáig a francia könyvek iránti érdeklődés, hogy már a libertinus – egyébként tiltott – irodalom is kiemelkedő módon megjelent egyes nonkonformista arisztokraták olvasmányai között.

Összefoglalóan elmondható tehát, hogy a magyar arisztokrácia tagjai olvasmányaikban a 17. század végétől kezdve lassan megjelent a francia nyelvű könyv. Elsősorban történeti munkák, szépirodalom, de a 18. század közepére már az elméleti munkák, politikaelmélet, történetfilozófia, majd a filozófia is. Ritkán a teológiai ismereteiket is ezen a nyelven egészítették ki. Arányukban a francia könyv csak a 18. század végére válik jelentőssé a könyvtáraikban. Fontos azonban kiemelni, hogy a francia könyv jelenlétének elemzése során, tehát e kutatási területen is leírható a magyarországi társadalom egyes rétegeinek kulturális távolodása. Az ízlést tekintve az arisztokrácia – különösen a bécsi udvar közelében élők – nem csupán a polgári értelmiségtől vált el, hanem a nemesi társadalom többségétől is.

27 • *Granasztói, O.*: *Se divertir* i. m.; *Uő*: *Francia könyvek* i. m. 121–227.

28 • *Eckhardt S.*: *Az aradi* i. m.; *Uő*: *De Sicambria* i. m.

Tartalom

Sipos Gábor köszöntése	7
Tabula gratulatoria	10
BALÁZS MIHÁLY	
Az 1570-es marosvásárhelyi zsinat újabban előkerült tézisei	13
BOGDÁNDI ZSOLT	
Adatok a szentgericei református egyház történetéhez	27
BUZOGÁNY DEZSŐ	
Szegedi Kis István az európai tudományos teológiában	45
DÁNÉ VERONKA	
Vallási tolerancia, rendi unió és Bihar vármegye 1630-ban	63
ANA DUMITRAN	
Ioan Zoba din Vinț și apogeul conviețuirii românilor transilvăneni cu calvinismul. Aspecte biografice și artistice	83
V. ECSEDY JUDIT – BÁNFI SZILVIA	
Kolozsvári kárták a magyar nemzeti bibliográfiában	99
EGYED ÁKOS	
Hidvégi gróf Mikó Imre erdélyi egyházkerületi elnökségéről	125
EGYED EMESE	
Peranhylaeus Argenisben, avagy a kérdezve olvasás öröme	139
FEJÉR TAMÁS	
„Az 1946. esztendő a levéltárban a megtorpanás éve volt.” Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1946. évi működéséről	157
GÁLFI EMŐKE	
Adalékok a szászvárosi református és unitárius egyház történetéhez, családtörténettel	181

ALIN-MIHAI GHERMAN	
Despre sursa engleză a cărții lui Matkó István, <i>Kegyes cselekedetek rövid ösvenykeje</i> (Sibiu, 1666)	195
T. HORVÁTH IRINGÓ	
A Küküllői Református Egyházmegye 17–18. századi szőnyegeinek adományozóiról	203
JAKÓ KLÁRA	
A külügyi instrukciókról – Adalék az Erdélyi Fejedelemség keleti külpolitikai írásbeliségének történetéhez	221
JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA	
Székesfejérvári Benedek deák hivatali pályafutása Kolozsvár városában a 17. század középső évtizedeiben	249
JUHÁSZ TAMÁS	
Prédikált hitvallás	267
KOLUMBÁN VILMOS JÓZSEF	
Tanítói fizetések a Sepsi Református Egyházmegyében	281
KOVÁCS ANDRÁS	
A gyulafehérvári Szentegyház/Olasz/Zsidó utcáról és lakóiról. Bethlen Miklós lakhelyei ürügyén	309
KOVÁCS KISS GYÖNGY	
„Rákóczi Ferenc híre lengedez” – A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc memorialisztikai olvasatban	329
KOVÁCS MÁRIA	
Cserei Mihály könyvtára történetének forrásai	347
KOVÁCS MÁRIA-MÁRTA	
A Kolozsvári Református Egyházközség klenódiumainak szóródása az egykori kolozs-kalotai egyházmegye gyülekezeteiben	367
LUPESCU MAKÓ MÁRIA	
Családi archívumok a 16. században. A Mikola család levelestára	387
LUPESCU RADU	
Kolozsvár második középkori erődítése az írott források tükrében	433
MOLNÁR LEHEL	
Az unitáriusok korai törvénykezése és ezek viszonya a református Canones Majoreshez, valamint a Canones Minoreshez	457

MONOK ISTVÁN	
A francia könyv arányának változása a magyar arisztokrácia könyvtáraiban a 18. században	467
OBORNI TERÉZ	
Andrzej Zebrzydowski kujáviai püspök követsége Erdélyben és Izabella uralkodói helyzetének megerősítése (1549)	475
ŐSZ SÁNDOR ELŐD	
Reformátorok művei a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár gyűjteményében	489
PÁL JUDIT	
A Főkormánysház levéltárának utolsó kolozsvári évei és az Országos Levéltárba való betagozása	509
PAPP KLÁRA	
Csáky József gróf az erdélyi úrbérrendezési kísérletek történetéről	533
SIPOS DÁVID	
Ige, igazság és tett – Három református püspök síremléke a Házsongárdi temetőben	549
SZABADI ISTVÁN	
Szabó Sámuel szilágynagyfalusi lelkész verses önéletírása 1775-ből	567
SZÁSZ ANIKÓ	
A Kolozsvári Református Egyházközség vagyona és gazdálkodása a 17. században	577
SZEGEDI ÉVA	
Két 19. századi főúri könyvjegyzék: gróf Gyulay Lajos és gróf Mikó Imre könyvei	593
TÓTH LEVENTE	
Albizáló diákok Háromszéken a 18. században	607
P. VÁSÁRHELYI JUDIT	
Néhány gondolat Molnár Albert itthoni „bujdosásáról” (1613–1615)	627
ZSOLDOS ATTILA	
A Német Lovagrend 1222. évi kiváltságlevele	637
Sipos Gábor irodalmi munkásságának könyvészete	651
Rövidítések jegyzéke	683

COPYRIGHT © A TANULMÁNYOK SZERZŐI, 2021 • KIADJA AZ ERDÉLYI MÚZEUM-
EGYESÜLET KOLOZSVÁRON • FELELŐS KIADÓ BIRÓ ANNAMÁRIA • SZERKESZTETTE
BOGDÁNDI ZSOLT, DÁNÉ VERONKA ÉS LUPESCU MAKÓ MÁRIA • KORREKTÚRA
ANDRÁS ZSELYKE • TIPOGRÁFIA ÉS MŰSZAKI SZERKESZTÉS SIPOS GÉZA • BETŰTÍPUS
BASKERVILLE • A BORÍTÓ 17–18. SZÁZADI NYOMDAI CIFRÁK FELHASZNÁLÁSÁVAL
KÉSZÜLT • NYOMTA A GYERGYÓSZENTMIKLÓSI F&F NYOMDA • FELELŐS VEZETŐ
AMBRUS ENIKÓ ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ • MEGJELENT A 2021-ES ESZTENDŐBEN • ISBN

978 606 739 191 6